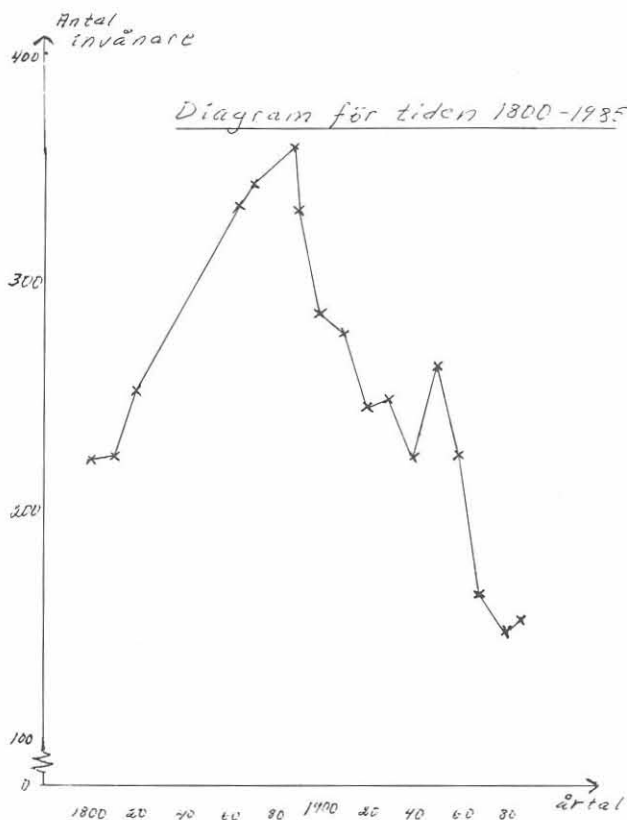

Kap. 7 BEFOLKNINGSFÖRHÅLLANDEN

av Bertil Andersson

Förklaringar till befolkningens förändringar

- A. Den starka befolkningsökningen från 1800 (222 personer) till 1888 (358 st) har flera orsaker:
- Vaccinering mot smittkoppor infördes från 1807. Tidigare hade många Skebybor dött av koppor.
 - Den ökade potatisodlingen gav bättre mattillgång.
 - Ökad nyodling vilket blev en följd av enskiftet.
 - Klövervallar ersatte under 1800-talet lövängarna. Det blev mer hö och därmed mer mjölk.
 - Sveriges långa fredsperiod från 1815.
- B. Mellan 1888 (358) och 1935 (146 personer) så blev befolkningen mer än halverad, orsaker till detta är:
- Emigration till Nordamerika gav en stor avtappning av folk. T.ex. utvandrade 39 personer till USA mellan 1883-93. Det var främst folk från småstugorna som gav sig iväg. Ibland utvandrade hela familjer. Det var också vanligt att drängar och pigor gav sig iväg till Amerika.
 - Jordbrukets behov av arbetskraft minskade p.g.a. arbetsbesparande maskiner, som inskaffades på gårdarna. Många utflyttade till industriarbete i Lidköping, Skövde och Göteborg.
 - Födelsesetalen blev allt lägre. Födelsesetalet steg dock på 40-talet och bidrog till den tidens folkökning. Men sedan blev nativiteten lägre igen.
 - En av orsakerna till raset av befolkningen under 60-talet var nedläggningen av Skeby mejeri.
- C. Befolkningen har ökat något på senare år. Det beror främst på de unga familjerna, av vilka flera är tämligen nyinflyttade, har skaffat sig barn.

En tänkbar orsak till ökning av socknens befolkning i framtiden är att det expansiva Källby samhälle växer in i socknen.

Flertalet invånare i Skeby pendlar till jobb på annat håll. Många arbetar på Dafgårds fabrik i Källby. Andra jobbar på industrier, offentliga arbetsplatser och serviceyrken i Lidköping.

Sammanfattning av emigrationen Från 1867 och till nutid

73 utvandrade till Amerika, 12 invandrade från Amerika, Norge: 1 utvandrare. Finland: 1 utvandrare, 1 invandrare.

Befolkningsgrupper vid artonhundratalets början.

Summa i resp.
befolkningsgrupp.

Adelspersoner: 3 st	3
Bönder: 16 gifta par, 8 änkor och änklingar.	
16 vuxna ogifta (över 15 år), 47 barn	103
Torpare: 6 gifta par, 1 änka, 2 ogifta vuxna, 12 barn	27
Backstuge- och inhysesfolk: 6 gifta par	
3 änkor och änklingar, 4 ogifta vuxna, 8 barn	27
Kusk: 1 st	1
Kammartjänare: 1 st	1
Hantverkare: 2 gifta par, 1 änka, 1 ogift vuxen, 8 barn	14
Handikappade: 1 st	1
Gamla på undantag: 2 gifta par, 7 änkor och änklingar	11
Drängar, pigor: 34 st	34

Summa befolkning år 1800:

222 personer, därav 117 män och 105 kvinnor.

Det finns motsvarande siffror för 1810. Nya angivna yrkesgrupper är 1 guvernant, 4 soldater och båtsmän, (ej specificerade år 1800), 1 kyrkobetjänt, 3 civila ämbetsmän.

Ur 1820 års statistik kan nämnas: 1 studerande, 2 ämbetsmän och 1 nybyggare.

Farliga sjukdomar under 1800-talet.

(Några notiser)

Under 1700-talet var smittkoppor en mycket fruktad farsot. T.ex. dog 8 Skebybarn av koppor 1779. På 1780-talet började den engelske läkaren Jenner att vaccinera. Det är förvånansvärt att metoden kom i bruk i Skeby redan år 1808. Enligt kyrkoböckerna så blev 72 personer smittkoppsvaccinerade mellan 1808-21. Smittkoppor blev nu ett mindre problem. Men 1838 dog en baby på bara en månad av koppor. Ytterligare en person dog av denna sjukdom 1868.

Barnadödligheten var hög under 1800-talet. Bland orsakerna var engelska sjukan, som beror på brist på D-vitamin. Andra farliga barnsjukdomar var kikhosta, mässling (bl.a. 5 dödsfall 1847) och scharlakansfeber.

1812 dog en invånare av frossa. Det är det samma som malaria. Under 1800-talet förekom alltså malaria i Sverige, men var ej så vanlig. Då var kolera vanligare. Denna sjukdom var mycket smittsam och därför mycket fruktad. Vid den här tiden kallades den här sjukdomen för vattusot. På 1830-talet gick en epidemi i trakten. Väst var det 1834, med många offer i grannsocknarna. Men andra år drabbades Skeby. Mellan 1831-50 dog 8 personer av vattusot. På Skattegårdens mark långt uppe på Backa finns en *kolerakyrkogård* från 1830-talet. Där begravdes även offer från grannsocknarna. 1868 dog ytterligare en Skebybo av vattusot.

Lungsoten, alltså tuberculosen, tog många offer ända in på 1900-talet, då vaccinering infördes.

Hösten 1857 blev mycket sorglig i socknen. Mellan den 18/9–1/10 dog nämligen 9 barn i rödsot. Det är samma som dysenteri.

När folk blev sjuka förr i tiden var det sällan att läkare konsulterades. Däremot utnyttjades kloka gummor och liknande. Följande berättelse är ett sammandrag av en tidningsartikel som August Kjellén i Lilla Höjden, Källby skrev på 50-talet. Kjellén var själv född i Källby.

En familj som 1876–80 bodde i Skeby by, hade en dotter som "var behäftad med en stygg och svårartad sjukdom". Alla traktens kloka gubbar och gummor hade rådfrågats. De hade kommit med alla möjliga mediciner och kurer för dåde utvärtas och invärtas bruk, men inget hade hjälpt. Men då anlätades en "klok" man från Säva-re. Han kände till en makalös underkur som var ett osvikligt medel mot just denna typ av barnsjukdomar. Man provade då denna kur som ett sista medel att bota den nu starkt sjuka flickan.

Kjelléns syster bodde granne till flickans föräldrar i Skeby. Denna syster visade vägen till Lilla Höjdens löv-äng. Där fann man en lämpligt stor ekplanta, som hade en lång, kvistfri och mjuk stam. Denna klövs försiktigt itu och de två halvorna fördes isär så att en öppning bildades. Genom denna fördes den sjuka flickan. Därmed var den "makalösa underkuren" utförd. Därefter "förband" man med stor omsorg det stora såret i plantan. Det var viktigt att vatten och luft ej kom in i eken på detta ställe. Underkurens lyckliga utgång berodde på om såret läktes i trädet eller ej. Blev trädet helt så ledde det till att flickan återvann sin hälsa. Läktes däremot inte såret i eken då fick man anse flickans sjukdom obotlig.

Men ekens sår läkte och flickan blev frisk igen. Hon växte upp till en grann jänta, bildade familj i Skeby och levde ända till hon blev 80 år. Hur gick det då med trädet? Jo A. Kjellén följde med stort intresse ekens utveckling under mer än 60 år. Trädet, som hade två långa årr i barken, blev åtskilligt hämmat i sin utveckling. Eken, vars virke blev dåligt, avverkades på 40-talet.

Kap. 8 VIDSKEPELSE OCH SKROCK

Vidskepelse på 1600-talet i trakten

av Helfrid Jansson och Bertil Andersson

Följande beskrivningar är hämtade ur en dombok. Vid *tinget* i Husaby 1634 redogjordes för följande:

Torbjörn Salpetersjudare bodde i Truve med sin hustru, Elin Jonsdotter. Hon var dotter till Jon Arvidsson i Källängen. Torbjörn och Elin hade på skärtorsdagen 1633 varit på nattvardsgång i Broby kyrka. Hon kom hem därifrån och blev sjuk på kvällen. Hon stod vid fönstret och en "väderpust" kom över henne. Hon blev snabbt väldigt dålig och fick bäras i säng. Hon fick ligga till sängs i 24 veckor. Under den tiden kunde hon inte "röra händerna till munnen" (antagligen hjärnblödning).

T. Salpetersjudare berättade vid *tinget* året efter att skulden till att hustrun blev sjuk berodde på magi. I Broby bodde en kvinna som hette Marit. Hon tog kontakt med Erik Eriksson i Vestsäter, som troligen ligger på Kinnekulle. Han var enligt domboken en känd "trollkarl". Med hjälp av Eriksson så gjorde Marit i ordning en brynostskiva. Denna åt Elin av, och därav blev hon sjuk enligt domboken.

Jon Arvidsson blev väldigt ledsen av att dottern var sjuk. Av "trollkarlen" fick han rådet att läsa en speciell ramsa. Se nästa stycke! Då skulle Elin bli frisk, lovade Eriksson. Han fick då två alnar kläde av Jon.

Eriksson skrev på bröd ramsan:

"Jag skriver den sjuka (sjukdomen), Elin Jonsdotter haver, henne och bryter, jag binder dig emellan himmel och jord, stjärnor och planeter, jag binder dig över axlar, armar och händer och alla ledamöter, vid Gud Fader, Son och den Heliga Andä". Han sade till om att den sjuka skulle äta av detta bröd morgon och afton, om söndagsmorgon innan solen gick upp, och om torsdags afton sedan solen gått ned.

Men Jon märkte att dottern inte blev frisk i alla fall. Då begav han sig iväg för att få tag på magikern igen. På vägen till Eriksson träffade han prästen Erasmus i Husaby. Jon berättade om sin dotters egendomliga sjukdom. (Möjligen var det prästen som anmälde det hela till *tinget*).

Vid rättegången erkände Erik Eriksson det mesta som lades honom till last. Han omtalade att han hade en stor * (Mjölkeharar = Harar som tjuvmjölade korna på gården. Det ansågs farligt för korna, som sedan blev alldeles "förgjorda").

familj och menade att det "magiska" gav en viktig inkomst. Bland Erikssons färdigheter nämndes "utvisa stulet gods" "bota krankheter" (sjukdomar) och "läsa planeter" (astrologi).

Slutet blev att han dömdes till "häktelse". Men Marit fick tydligen inget straff, trots att misstankarna var stora mot henne. Anledningen till att Eriksson dömdes var hans trollkonster och att han lurat till sig kläde av Jon.

I domboken för härads*tinget* den 30/4 1638 redogjordes för följande vidskepelse.

Hustru Marit i Brogården i Källby hade berättat för sin kyrkoherde, "vällärde herr Jon i Källby" om tre kvinnor i trakten, som hade visat övernaturlig förmåga.

De tre kvinnorna var:

- Sigrid ("gårdkvinna" på Brogården)
- Ingeborg Gjötesa vid Rämme kvarnar (ungefär Sjökvärn i Källby)
- Elin Ambjörns i Skeby

Marit berättade vad hon hade sett utanför Sigrids fähus en dag under påsken 1637. Då såg hon "som harar med långa, smala öron och svarta ögon och smala fötter med klövar på, stack ut huvudena och fötterna. Men hur många de voro, visste hon inte eller kunde märka". Marit gick förfärad hem till sitt hus. Hon förstod att hon hade sett några mjölkeharar.*

En stund senare kom Sigrid på besök till Marit. Hon berättade om sin upplevelse. Det visade sig att Sigrid hade sett "små grå möss vid min fähusdörr under dymmelveckan" (= påskveckan). "Marit frågade, i anklagande ton, varför Sigrid så ofta fick besök av Ingeborg Gjötesa.

Vid rättegången berättade Sigrid om hur hon hade lärts upp av Ingeborg. Sigrid hade bl.a. fått lära sig tre "läxor" (ramsor), som kunde användas vid lämpliga tillfällen. Den första läxan skulle läsas upp hos korna. Hon skulle då taga alla spenarna i handen och säga "Jag håller om alla hennes bulla, alla fulla med mat, två tredjedelar med smör och en tredjedel med mjölk innan Gud Faderns och Sons och den Helge Andes". Den andra läxan handlade om boskapens drivande på vall. Den tredje läxan gällde för svin.